

JULESZ MÁTÉ

Környezetvédelmi büntetőjogunk változó erőterében

Környezetvédelmi büntetőjogunk voltaképp a kezdetektől alapvetően pártpolitika-mentesen fejlődhet(ett). A környezetvédelmi pártpolitizálás jobbra elkerülte a zöldbüntetőjog területét, mivel a különböző jogági fogalmak egymáshoz közelítése, illetve a környezetvédelmi büntetőjog egyéb fejlesztése nem nevezhető pártpolitikai aktusnak. Ugyanígy a természetkárosítás és a természetvédelmi szabálysértés mögöttes joganyagának, az egyes védett állatok, növények értékének változása sem aktuális pártpolitikai fuvallat következménye.

Az 1989-es fordulat előtti környezetvédelmi büntetőjog sem a korabeli pártérdekeket szolgálta, hanem a környezetvédelmi jogi globalizáció kiteljesedését. Nehéz volna akár a Kádár-korszak zöldbüntetőjogát, akár a rendszerváltozás utáni büntetőjogot baloldalinak vagy jobboldalinak nevezni. Leginkább a nemzetközi hatások begyűrűzése formálta a zöldjogot és annak büntetőjogi részét.

Magyarország viszonylag kis súllyal vesz részt a nemzetközi politikában, így a hazai zöldjog a mindenkori szövetséges országok környezetvédelmi tendenciáit követte/követi. Ez nem valamiféle szervilizmus a gazdagabbak és hatalmasabbak iránt, hanem a környezet megóvásához fűződő hazai és szövetséges érdekek egymásra hangolásának következménye. A környezetvédelem tehát részben belülről és alulról, azaz a magyar társadalom mélyéről kiinduló vonzások és taszítások erőterében fejlődik, részben – és idetartozik a környezetvédelem jogi vetülete – a nemzetközi együttműködés gyúrja kompatibilisre, szupra- és internacionálisra. Mert környezetet oltalmazni magánjogi és közigazgatási jogi eszközökkel sem lehet a nemzetközi jog és viszonyok dacára, de a környezet büntetőjogi védelme kapcsán különösen fontos, hogy a hazai szempontok illeszkedjenek a környező országok zöldjogi rendszeréhez, valamint az egyetemes környezetvédelmi vívmányokhoz.

Egy lehetőség: Magyarország mint környezetvédő mintaállam

Környezetvédelmi büntetőjogon országonként mást és mást érthetünk. Mindazonáltal a hazai kutatók véleménye sem mindig egyezik a tekintetben, hogy

mely Btk.-tényállásokat sorolhatjuk a zöldbüntetőjog körébe. Én általában tágabb körben gondolkodom: tehát például a fogyasztó megtévesztését is ide sorolom. Felmerülhet azonban, hogy zöldszínezetet kap a megalkotásakor nem tipikusan környezetvédelmi tényállás is. Erre a gyakorlat szolgáltat számos példát. Megfontolandó lehet, hogy a későbbiekben bizonyos tulajdon elleni, gazdasági vagy személy elleni bűncselekmények minősített esete legyen a környezetet jogellenesen terhelő elkövetés. Ennek a gyakorlatban ma sincs mindig akadálya, de egy *expressis verbis* megfogalmazás megkönnyítené a zöldezmléletű bírói jogalkalmazást, és egyértelműbbé tenné az új alkotmányunkban is megfogalmazott környezetvédő szemléletet.

Az új alkotmány egyik nyertese a környezetvédelem ügye, hiszen az eddigi vívmányokból nemhogy nem vesz el az alkotmányozó hatalom, de lényegében kiegészíti és pontosítja is a környezetvédelem igényét mint társadalmi szükségletet.

Bármily nehéz is ezt a közvéleménnyel elfogadtatni, a környezetvédelmi büntetőjog iránti igény nem lakossági – vagy az 1989-es nyitás előtti szűkítő fogalommal élve: állampolgári – törekvések kizárólagos következménye. Mindez számos büntetőjoggal lefedett területen igaz lehet, de a zöldbüntetőjogban – akárcsak például a béke elleni és a háborús bűncselekmények kapcsán, vagy más területeken – az iniciatíva külföldről érkezett burkolt nyomás vagy nyílt követelés formájában. A hazai környezetvédelmi jogtudomány leginkább a megszövegezésben és annak időszerű átírásában volt legnagyobb hasznára a zöldbüntetőjognak. Erre példát találunk közjogi és magánjogi területen egyaránt. A hazai környezetvédelmi jogtudomány jeles munkát végzett a külhoni jogi szabályozás és elméleti szakirodalom hazai megismertetésében, továbbá a külföldi joggyakorlat számunkra hasznos tanulságainak meggyökeresztetésében. A környezetvédelmi jogtudomány nagyban segítette a külföldi szándékok és érdekek hazai megértését. Jogtudósaink lefordították a közérthetőség és a jogi szabályozás nyelvére a kurrens zöld világpolitikai irányokat. Az utóbbi két évtizedben jelentősen megnőtt a zöldjoggal elkötelezetten foglalkozó professzorok, docensek, adjunktusok, valamint a kutatók és doktoranduszok száma. Mindezzel egyenes arányban áll környezetvédelmijog-alkotásunk kvalitatív ameliorációja, és megnő annak lehetősége is, hogy a magyar környezetvédelmi jog és a magyar környezetvédelmi jogtudomány szolgáljon példaként más, tőlünk keletebbre vagy délebbre fekvő államok számára.

Magyarországról igen kedvező képet mutatna a környezetvédő mintaállam szerepköre. Hazánk gazdasági súlyát is növelné, ha Magyarország a kis területen megvalósított magas szintű környezetvédelemmel tűnne ki az euró-

pai országok közül. Erre új alkotmányunk zöldjogi passzusai biztatóan utalnak. Egy új környezetvédelmi sarkalatos törvény koncipiálása sem várthat sokat magára. Hogy a környezetvédelmi büntetőjog Btk.-beli joganyaga miként kapcsolódik egy effajta sarkalatos törvényhez, azt a szabályozási szükség dönti el. Mindenesetre, ha Magyarország nemzetközi porondon is fellép a zöldértékek mellett, azzal hazánk megítélése nem szenved csorbát. Feltéve, hogy a környezet védelmét és az egyes országok vállalási lehetőségeit-képességét precízen mérik fel környezetvédelemben jártas szakpolitikuskaink.

Sarkalatos törvények korrelációja a környezet védelmében

Az Alkotmány-előkészítő eseti bizottság Magyarország alkotmányának szabályozási elveiről 2010. december 20-án az Országgyűlés Hivatalához beérkezett önálló indítványában úgy fogalmazott, hogy az alkotmány Magyarország legfontosabb jogforrása, a jogrend alapja, egyúttal nemcsak jogszabály, hanem „élő keret” is. *„Legyen rövid, tömör!”* *„Megszövegezésénél arra kell törekedni, hogy ne szoruljon gyakori módosításra.”* Mindebből tehát az következik, hogy a sarkalatos törvényekre a mai alkotmányerejű törvényeknél jóval nagyobb felelősség hárul. A környezetvédelem és a büntetőjog, valamint a környezetvédelmi büntetőjog részletszabályozása akár a sarkalatos törvényi szint alá is kerülhet. Ebben az esetben a sarkalatos törvények a jelenlegi környezetvédelmi és a mai büntetőjogi kódex gyakran módosított szövegéhez képest aránylag kevesebb változást szenvednének el, és így a jogszabályi közeg ritkábban változna a társadalmi-gazdasági hatások súlya alatt. Mindamelllett a valóban elkerülhetetlen jogi normatív irányváltások társadalmi legitimációja is megnőne.

A környezetvédelmi büntetőjog fejlődési iránya megkövetelheti, hogy olyan diszpozíciók szolgálják, amelyeket gyakran és könnyen változtatható joganyag tölt meg tartalommal. Ezt látva nem kell visszafejlődést kiáltani, mert a környezetvédelemben fontos a rugalmasság. Fontos, hogy a zöldbüntetőjog is könnyen idomuljon a helyi, az országos, illetve a nemzetközi követelményekhez. Mivel éppen a környezetvédelemben lehet a legkevésbé előre látni a jog változásait, mivel itt várhatóak a legrövidebb idő alatt a legnagyobb fordulatok, egy állandóságot sugárzó büntetőjogi kódex akkor képes megteremteni a jogi irányváltás lehetőségét, ha a mögöttes joganyagra helyezi a hangsúlyt annak eldöntésekor, hogy egy cselekményt szankcionál vagy nem.

A környezetvédelemben tapasztalható jogi szigor a jogalkalmazásra is fokozatosan át kell ültetni. A büntetés lehetőségével nemcsak lehet élni, de kell is, hiszen egy a jelenlegihez hasonlóan elnéző bírósági gyakorlat inkább bűnelkövetésre sarkallja a környezet elleni bűnözésre hajlókat. A büntetéskiszabás terén a környezetvédelmi büntetőjog aránylag szerény szankciókkal dolgozhat. Éppen ezért nem szabad a kiszabott büntetéseket más típusú bűnelkövetések szankcionálási gyakorlatához igazítani. A környezet védelme érdekében a középértéktől való eltérés alapesetben külön indoklást nélkülözve, a környezetvédelem alkotmányos értékének védelmére történő hivatkozással is megengedett. Természetesen a büntetést individualizálni kell: lehetnek olyan cselekmények, amelyek kivételt képeznek a fokozott szigor alól. Jelenleg erre a fajta szigorúságra a bírói mérlegelés ad lehetőséget. A későbbiekben egy környezetvédelmi sarkalatos törvény alapelveként fogalmazhatja meg a környezetvédelmi büntetőjog terén alkalmazandó szigorúságot mint a középértéktől való eltérés törvényes lehetőségét. A leendő büntető törvénykönyv és a leendő környezetvédelmi kódex között tehát elvi szintű korrelációt kell létesíteni. A környezetvédelmi jog több jogágat és jogterületet érint, így nem tekinthetünk a zöldjogra mint kizárólagosan közigazgatási jogi területre. A zöldjog büntet és igazgat, polgári jogi felelősséget teremt, és alkotmányos védelemben veszi a nemzetközi környezetvédelmi jogi eredményeket.

Reformok *de lege lata* és *de lege ferenda*

A 2011. január 1. óta hatályos 2010. évi CLXI. törvény 18. §-a szigorította az ózonréteg károsításával elkövetett környezetkárosítást [Btk. 280. § (2) bek.]. Szintén ekkor lépett hatályba a büntetőeljárás kódex bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzésre vonatkozó szabályainak környezetvédelmi szempontokat is akcentuáló módosítása. A Be. 201. § (1) bekezdésének d) pontja környezetkárosítás, természetkárosítás és a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése esetén is lehetővé teszi a Be. szerinti, bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzést, ha legalább három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő zöldbűncselekményről van szó. Ez lényegében azt jelenti, hogy e három zöldbüntetőjogi tényállás megvalósítására irányuló minden szándékot előre fel lehet térképezni, hiszen a három tényállás legenyhébben büntetni rendelt szándékos elkövetési módjai is háromévi szabadságvesztést vonhatnak maguk után.

Az más kérdés, hogy valóban csak a környezetkárosítás, a természetkárosítás és a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése tartozik-e a zöldbünte-

tő anyagi joghoz, vagy az eljárásjogi szabályt más, szintén záradékot tartalmazó tényállások kapcsán is alkalmazni kellene. A jogalkotó abból indul ki, hogy e három tényállás tekinthető záradék a Btk.-ban. Egy új záradékos törvény ezen gyökeresen változtathat

- vagy a Btk. különös részében újabb záradékos anyagi jogi tényállások megfogalmazásával és a már meglévők egy cím alá csoportosításával,
- vagy a környezetet jogellenesen terhelő, kriminalizált cselekmények kapcsán a büntetések és intézkedések jelenlegi lehetőségeinek a büntető anyagi jog általános részében történő extenziójával, továbbá a bűnösség alsó határának kiterjesztésével.

A bűnösség szubjektív mércéjét a jelenlegi negligenciánál mint alsó határnál alacsonyabb fokú bűnösségben is meg lehet határozni, ha a környezetvédelmi büntető jogpolitika azt indokolja. Így akár az angol jogban ismert *Caldwell-recklessness*, vagy akár a környezetvédelmi magánjogban bevált objektivizálás is a lehetséges jogalkotói irányok között lehet.

A szankciókkal kapcsolatban nemcsak a szabadságvesztés tartamának emelése, de a jelenlegihez képest egészen új büntetési szabályrendszer is vázolható. A bírói mérlegelés körébe nem pusztán a hat fő- és két mellékbüntetés nem, valamint az intézkedések tartozhatnának, hanem büntető igazságszolgáltatásunk a Btk.-ban a *nulla poena sine lege scripta* szabályának megfelelően körülírt, az aktuális társadalmi-gazdasági viszonyokhoz illeszkedő szankciót is kiszabhatna. Ilyen lehet az elkövető hírnevét arányosan sértő rendelkezés, vagy az elkövető testi, szellemi, anyagi adottságai szerinti teljesítőképességére épülő cselekmény előírása.

A hírnév és a becsület sérelme *de iure* fő szabály szerint akkor megengedett, ha bizonyítható a sértésre amúgy alkalmas állítás valósága. Ezért a hírnevet sértő szankció nem a hírnév és a becsület magánjogi és közjogi védettségét oldaná fel, hanem a valóságot divulgálná.

Az anyagi adottságokat (jövedelmi, vagyoni helyzet) ma is figyelembe veszik a büntetési szabálynál, de ennek tágabb mozgásteret lehetne adni, például környezetvédelmi, természetvédelmi jótekonysági tevékenységre kötelezéssel. A testi és szellemi adottságot is mérlegeli a bíróság, de ezen a téren is volna lehetőség a szankcionálás változatosabbá és így hatékonyabbá tételére, például egy felsőfokú végzettségű környezeti bűnelkövetőt ingyenes ismeretterjesztő előadások tartására lehetne kötelezni. Így az elkövető is tanulna, hiszen fel kellene készülnie az előadásokra. A jó erőben lévő elkövető pedig fut-

va tenné meg a távolságot két város között – esetleg Pestről Budára – úgy, hogy jól látható környezetvédelmi üzeneteket viselne az ingén, kabátján...

A lehetőségek skálája gazdag. A bírói jogalkalmazás kezét nem érdemes még annyira sem megkötni, mint hatályos büntetőjogunk szerint. A *rule of law* azonban semmiképp sem sérülhet az ítélkezés korlátainak felszabadítása során.

Verba volant, facta manent

A környezetvédelmi büntetőjog eddigi története a büntetőjogi és büntetőeljárási-jogi apró lépések sorozata volt. A környezetvédelem viszonylag új terület, de így is több évtizedes múltat tekint vissza. Igazán radikális változásokról a környezetvédelmi büntetőjog terén sem számolhatunk be. Az átfogalmazások, a kicsinek tűnő, de jelentős módosítások jelentették a zöld-büntetőjog evolúciós folyamatait.

A zöldbüntetőjog alapvetően alkotmányhoz kötött, de tekintettel van az abból levezethető törvényekre, rendeletekre is. A környezetvédelmi büntetőjog konstitucionális megalapozottsága garantálja a joguralom maradéktalan érvényesülését. E tekintetben hazánk a nyugati jogrendeket követi. De nemcsak e tekintetben, hanem általában is elmondható a jó értelemben vett nyugati jogalkotási példák meghonosítása. A kazuisztika pedig környezetvédelmi ügyekben ítélkező bíránk és ügyészeink külföldi tanulmányútjai révén ígéretesen fejlődik. A zöldjogot alkalmazók között az egyéb jogterületekhez képest erősebb a professzionalizmus. Általánosságban megállapítható, hogy a környezetvédelmi jogban – és a környezetvédelmi büntetőjogban különösképp így van ez – a szakma kiveti magából az amatőrizmust.

Zöldjogi szakembereink nemcsak jogból, de környezet-gazdaságtanból, valamint természettudományos és műszaki ismeretekből is jelesre vizsgáznak mind az egyetemeken, mind a tárgyalóteremben. Ez a fajta professzionista kérlelhetetlenség nélkülözhetetlen eleme a mindinkább európaivá váló magyar környezetvédelmi jognak és a hazai környezetvédelmi büntetőjognak. (Olykor nem is csupán europaizálódik, de mondializálódik is hazai zöld-jogunk anyaga és annak gyakorlata.)

Nem sokkal vagyunk az Aicsi-célok (Nagoja) elfogadása után, és nem sok idő telt el a mexikói Cancúnban megrendezett ENSZ-klímakonferencia óta. Az érzések vegyesek, az eredmények megítélése diverzifikált. Ha játékelméleti megközelítésben szemléljük Nagoját és Cancúnt, akkor leginkább úgy fogalmazhatnánk, hogy annál többnek látszik az eredmény, minél többet mer-

nek verbálisan vállalni a nagyhatalmak a környezetvédelem területén. Amikor Kína jelentősnek tűnő vállalást deklarál, a többi nagyhatalom is intenzívebb tárgyalásokba kezd, és emeli a tétet. A végén persze az nyer, aki szavakban erősebb volt, mint tetteiben. Ennek egyszerű oka, hogy a fenntartható fejlődés a gyakorlatban azon országoknak igazán kedvező, amelyek inkább haszonélvezői, semmint tevékeny részesei a globális környezetvédelemnek.

A képlet nem mindig ennyire egyszerű, de a környezet- és természetvédelemben az elmúlt évszázad nem sok praktikus fejlődést hozott: inkább a szavak, a be nem tartott egyezmények jelölték ki a zöld utat az országok egymás közti relációjában. A valóságot pedig a belső jogban láthatjuk. A valós környezetvédelem a vállalatok nemzeti szinten követett gyakorlatából áll. A szép szavak és nemzetközi konferenciák eredményei, valamint a belső környezetjog között ég és föld a különbség.

A belső jogban a környezetvédelem alapvetően közrendi kérdésként kezelése mára erősen meghaladottá vált. Nemzetközi viszonylatban azonban az egyes ENSZ-tagállamok még mindig a környezetvédelmi szabályozásaik közrendi szinten történő egymáshoz közelítésével vannak elfoglalva. A nemzetközi környezetjogi tendenciák tehát elmaradnak az egyes országok környezetjogi fejlettségétől. A belső jog és a nemzetközi kapcsolatok közti éles ellentét előbb-utóbb a környezetvédelem egyik csapdája lehet.

Környezetvédelmi büntetőjog extra codicem criminalem(?)

A környezetvédelmi büntetőjog elképzelhető *extra codicem criminalem* is. Amennyiben egy új, környezetvédelmi sarkalatos törvény a zöldbüntetőjog funkcióját is magára vállalná, az a büntető törvénykönyvet szubszidiáriussá tenné. A büntető törvénykönyv újraalkotása során azt a lehetőséget is fel lehet vetni, hogy egy új magyar Btk. különös része ne foglalja magába kimerítő jelleggel az összes bűncselekmény tényállását, hanem sarkalatos törvények szintjén tovább lehessen bővíteni a pönalizált bűncselekmények körét. A büntető anyagi jog általános részén volna a hangsúly, míg a különös rész csak azon tényállásokat tartalmazná, amelyek alkotmányból levezetett sarkalatos törvényekbe nem foglalhatók. Ezek konstitucionális okokból kerülnek be egy új Btk.-ba, míg a többi, *extra codicem criminalem* tényállás e Btk. általános részi szabályaival összhangban, de az egyes sarkalatos törvényi büntető dispozíciók és szankciók alapján kerülne *sub judice* alkalmazásra.

Így a környezetkárosítást mint büntetőjogi tényállást a környezetvédelmi törvény, a természetkárosítás büntetőjogi tényállását a természetvédelmi törvény szabályozná, míg a ma a *hulladékgazdálkodás rendjének megsértése* alcím alatt futó büntetőjogi tényállás a hulladékgazdálkodás rendjéről szóló törvényben lenne szabályozva. A fogyasztó megtevéstése pedig a fogyasztóvédelmi törvényben stb.

Ez lehetővé tenné a környezetvédelmi büntetőjogi tényállások körének bővítését anélkül, hogy gyakran hozzá kellene nyúlni a büntetőkódexhez. A lehetőségek skálája változatos. Az előbbi bekezdésben vázoltak helyett más jogalkotási megoldások is szolgálhatják a környezetvédelem ügyét. Végül az általános egyeztetés és a stratégiai partnerekkel folytatott közvetlen egyeztetés után (2010. évi CXXXI. tv.) a gyakorlatban leghatásosabb, a környezet védelmét legerősebben szolgáló jogi szabályozás kerül majd az Országgyűlés elé.

A jogalkotás számára irányadó szempontok a társadalmi és a környezeti igazságosság, valamint a fenntartható fejlődés és az egészséges környezethez való jog, továbbá azon alkotmányos követelmény, hogy „*mindenkinek kötelessége az élő és élettelen környezet óvása*” (az Alkotmány-előkészítő eseti bizottság önálló indítványa Magyarország alkotmányának szabályozási elveiről).

Normatív igazságosság

Egy új alkotmány nem feltétlenül jár a korábban kialakult jogszabályi környezet teljes megbontásával. Mégis elkerülhetetlenül követik majd az új alkotmány szellemében készült jogalkotási produktumok. A büntetőjog terén, akárcsak más területeken, már megindult az új kódex előkészítése. A büntetőjog-tudomány exponensei kiveszik részüket az új büntetőkódex napjainkhoz igazításából. A tudomány szakemberei a gyakorlati szakemberekkel összefogva teremthetik meg egy új kódex alapjait.

A büntetőjogi reformok terén nem sikkad el a környezetvédelmi büntetőjog, és erről új alkotmányunk is gondoskodik a fő célok kijelölésével. A zöldcélok alkotmányba foglalása gyakorlatilag megkerülhetetlenné teszi, hogy a jogalkotás a lakosság környezethez való jogának és környezettel kapcsolatos kötelezettségeinek büntetőjogi védőhálót is adjon.

A környezetvédelmi magánjog kártérítési, valamint posszesszórius szankciórendszere és a közigazgatási jogi felelősségtan a büntetőjog új rendszerével kiegészülve nyújthat teljes körű normatív védelmet a lakosság – így elsősorban a

helyben lakó magyar állampolgárok és más, helyben lakó, nem magyar állampolgárok – környezeti érdekei számára. Aktuális jogi környezetünkben a lakosság teljes körével kell számolni, amikor alkotmányunk az egészséges környezethez való jogot nemcsak állampolgári, de emberi jogként is meghatározza.

A környezethez való jog és kötelezettség részben – természeténél fogva – csak a magyar állampolgárokra terjed ki, részben viszont – mint emberi jog – mindenkire. A környezetvédelmi büntetőjog-alkotásnak figyelembe kell vennie ezt, és olyan szabályokat kell felállítania, amelyek betarthatók és betartathatók. A környezetvédelmi büntetőjog csak a lakosság azon tagjait terhelheti állampolgári státushoz kötődő előírásokkal, akik magyar állampolgárságuk révén képesek lehetnek ennek eleget tenni. Léteznek azonban olyan, emberi jogi alapú környezetvédelmi büntetőjogi követelmények, amelyeket minden, Magyarországon lakó személytől el lehet várni. A környezetvédelmi büntetőjogi kodifikáció során a lakosság egészét érintő sarkalatos szabályok megfogalmazására van szükség. Ezek személyi hatálya minden lakosra ki kell hogy terjedjen. A helyben lakó nem magyar állampolgárok környezethez való jogát az állampolgárok környezethez való jogával egyenlő szinten kell meghatározni. Ki lehet azonban venni a nem magyar állampolgárságú lakosságot olyan kötelezettségek alól, amelyeket az állam kizárólag saját polgáraitól várhat el. A helyben lakás a környezetvédelmi fiskális teherviselést mind a honi állampolgárok, mind a nem hazai állampolgárok számára indokoltá teszi. Nem érdemes azonban a nem magyar állampolgárságú személyeket környezetvédelmi veszélyhelyzet idején hazafias kötelezettséggel terhelni: ebben az esetben legfeljebb az önkéntesség jöhet szóba. A büntető igazságszolgáltatásnak könnyen alkalmazható zöldbüntetőjogra van szüksége. Ennek alapvető feltétele, hogy azon személyek számára állapítson meg büntetőjogi szabályokat, akiken az reálisan számon kérhető.

A zöldbüntetőjog ellentétes, de párhuzamos vektorai

A környezetvédelem büntetőjogi határai kapcsán kétféle irányban történhet változás:

- vagy a dekriminalizálás irányában,
- vagy a büntetőjog kiterjeszkedik számos, ma még büntetőjogilag nem szankcionálható környezet elleni magatartásra.

A kétféle irány nem feltétlenül oltja ki egymást. Adódhat olyan jogpolitikai szituáció, amelyben a meglévő zöldbüntetőjogi tényállásszerű magatartások egy része kikerül a büntetőjogi büntethetőség hatálya alól, miközben más környezet elleni magatartások *de iure criminali* is büntethetővé válnak.

Indokolt lehet a környezetkárosítás, a természetkárosítás és a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése diszpozíciójának olyan irányú bővítése, amely magában foglalná a környezeti elemek védelméről szóló II. fejezeten kívül a környezetvédelmi törvényünk további tárgyi hatálya alá eső más, szankcionálható és így büntetőjogilag védhető értékeket is.

A meglévő Btk.-zöldtényállások közül talán a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése az, amit a szabálysértési joganyaggal expliciten is fokoztasságba kellene állítani, és részletesen körülírni, hogy a hulladékgazdálkodás rendjét sértő mely konkrét cselekményeket szankcionálna a büntetőjog, és ezek miként viszonyulnak a meglévő vagy megalkotandó, vonatkozó szabálysértési alakzatokhoz. Továbbá bizonyos hulladékgazdálkodással összefüggő, ma még általánosságban pőnalizálható magatartásokat elegendő volna közigazgatási úton szabályozni, büntetőjogi védelem nélkül, mivel „*az emberi élet, testi épség, egészség, a föld, a víz, a levegő vagy ezek összetevői, ill. élő szervezet egyedének veszélyeztetése*” [hatályos Btk. 281/A § (4) bek. a) pont] túlságosan általánosan értelmezhető megfogalmazás ahhoz, hogy erre minden elképzelhető esetben büntetőjogi felelősséget lehessen alapozni.

Önkormányzati büntetőjog a környezet védelmében(?)

A környezetvédelmi büntetőjog strukturáltsága a lefedett földrajzi terület szerint, tehát a zöldbüntetőjog területi hatálya szerint is reformokat igényel. Hazánkban az önkormányzatok a társadalmi együttélés normáit a bűncselekményekhez képest enyhébb fokban sértő vagy veszélyeztető magatartásokat helyi szinten is szankcionálhatják. Megfontolásra érdemes, hogy egy új büntetőjogi rendszer kialakításakor az önkormányzatok ne csak szabálysértési normákat állíthassanak fel, hanem enyhébb szankcióval felvértezett büntetőjogi tényállásokat is alkothassanak. Ezt mint lehetőséget egyelőre nem lehet elvetni, hiszen az önkormányzati szabálysértésijog-alkotás is bevált. Miért ne válhatna be a municipális büntetőjog-alkotás is? Természetesen a kiszabható büntetések nemeit és mértékét a jogalkotási lehetőséget delegáló hatalomnak precízen meg kell szabnia. A helyi büntetőjog-alkalmazás pedig a büntetéske-

szabás stabil és sarkalatos törvénybe öntött elveinek megfelelően kell hogy meghatározza a valóban szükséges szankciót.

Az önkormányzati szabálysértésijog-alkotás mellett a – korlátozott – önkormányzati büntetőjog-alkotás is a környezet- és természetvédelemnek, valamint a hulladékgazdálkodás rendjének hasznos eszközévé válhatna.

Az európai uniós környezetvédelmi követelmények büntetőjogi lefedettsége régóta vissza-visszatérő probléma az EU-tagállamok és az unió relációjában. Az EU a jelenlegihez képest is nagyobb fokú kriminalizációt igényelne a tagállamoktól az európai uniós környezetvédelmi normák betartatása érdekében. A tagállamok azonban sokszor ódzkodnak a zöldbüntetőjog általuk túlzottnak tartott szigorításától. Ebben részben igazuk is van, hiszen a büntetőjog – legalábbis régi felfogásban – valóban csak az állam „végső érve” lehetne. Másrészt viszont a büntetőjog és a környezetvédelmi büntetőjog is megérett a nagyobb fokú liberalizációra. Ez a liberalizáció nem a bűnelkövetők mentesülését szolgálná, hanem a büntetőjogot kisebb részben delegálná az önkormányzatokhoz.

Egy új büntetőjogi rendszernek jó próbája lehetne egy ilyen irányban megnyíló, municipális környezeti büntetőjog. Lehetséges, hogy az Európai Uniónak a környezeti büntetőjog bővítésére vonatkozó követelményeit is könnyebben lehetne teljesíteni, ha a büntetőjog nemcsak az állam, de az önkormányzatok végső érve is lehetne.

Az EU nem kis ENSZ, de...

A környezetvédelmi büntetőjog reformja számos lehetőséget felvet. Ezek egy része más államokban már működő valóság, más része azonban a hazai viszonyokhoz mért realitás. Az önkormányzati környezeti büntetőjog mint lehetőség Magyarországon kifejezetten adná magát. Hazánk állami és önkormányzati rendszere szinte megkívánja az enyhébb fokban szankcionáló szabálysértésijog-alkotás mellett a büntetőjog-alkotást is. Ez azonban nincs minden országban így. A reformok kapcsán figyelni kell tehát, hogy partnereink, a velünk gazdasági vagy militáris szövetségben lévő államok érdekeit ne sértsük, jogbiztonságát ne veszélyeztessük egy az övékkel össze nem egyeztethető jogrend kialakításával.

A szövetségek szövetségére épülő világrend egyre inkább a Föld országainak valamiféle, előbb lazább, később talán szorosabb egymásba kapcsolódásához vezet. A jognak tehát globálisnak kell lennie, így a környezetjognak és

a környezet védelmét szolgáló büntetőjognak is. A ma még lazább kapcsolati szálak megengedik a nemzeti szintű zöldjogi differenciáltságot, de ez az idő előrehaladtával mind kevésbé lesz így. Ezért is érdemes a meglévő hazai jogrendet alternatív megoldásokkal megújítani.

Megújulásra az EU-ban is vannak törekvések. Felvetődött a gondolat, hogy az EU bírósága mellett ügyészi intézményt is létesítsenek. Egy kibővülő uniós jogrendben a büntetőjogi és a környezetvédelmi büntetőjogi bíráskodás igényelné az ügyészi szervezetet is. Ezzel az EU-ban szupranacionális büntető törvényszék és büntetőbíróság alakulhatna ki, fellebbviteli rendszerrel. Ekként az uniós szintű környezeti érdekeknek uniós szinten lehetne büntetőjogi palládiumot nyújtani. Reformokra tehát nemcsak nemzeti, de nemzetek feletti szinten is igény mutatkozik. Igaz, az igényből lassan érik szándék, és a jogalkotási szándékból sokára lesz működő joggyakorlat.

Az EU példával járhatna elől, és követendő esetjogot alkothatna. Az Európai Unió sosem lesz kisméretű ENSZ, mégis számos normakonstruálási és joggyakorlati tapasztalatot adhat a világ többi országa, valamint többi szupranacionális szervezete számára csakúgy, mint egy globális joguralmi rend perfekcionalizálásához.

Összegzés

A környezet védelme minden világvallásban jelen van. Mivel a nemzetek gyakran vallások köré szerveződnek (ami nem jelenti, hogy csak egyetlen vallás köré), a jog alakulása is sokszor vallási kérdésként fogalmazódik meg. XVI. Benedek pápa *Caritas in Veritate*-ja is felhívja a figyelmet a környezeti értékek fontosságára. Mindamellet más egyházak is kinyilatkoztatják zöldelkötelezettségüket. Ez alapján véve jó és hasznos. Mindaddig megőrzi hasznosságát, amíg környezetvédelmi téren vallási összezőrdülésekre nem kerül sor. Mert az egyes egyházak azzal segíthetnek legtöbbet a jó ügynek, ha összefogásra szólítják fel híveiket, és azzal árthatnak a legtöbbet, ha közöségeiket zöldügyekben egymás ellen hangolják.

Magyarország lakossága mintegy két évtizede respiritualizációt él meg. Ennek megvannak a pozitívumai és a negatívumai egyaránt. A hazai egyházakat akkor nevezhetjük igazán környezetvédőnek, ha az állam és egyház, mint egymástól elválasztva működő szervezet- és jogrendszer, a társadalmi szempontból releváns kérdésekben egymást erősítve működik. A környezetvédelem tipikusan e kérdések közé tartozik.

A vallási bűn fogalmába tehát bele kell érteni az állami zöldbűnök mind-egyikét. Így Magyarországnak nemcsak jogkövető, de vallásetikai aspektusból is korrekt életet élő lakossága lehet. Nagy vonalakban ez már ma is érvényesülő tendencia.

A vallásos jogkövetés tehát az épített és a természeti környezet védelmének nem gátja, hanem inkább előmozdítója kell hogy legyen. A környezetvédelmi alkotmányerejű törvényünkben írt környezeti művelés ügyét – állami és egyéb eszközökkel – az egyházak környezetvédelmi művelő tevékenységének a jelenleginél magasabb szintű ösztönzésére is ki kell terjeszteni. Az egyházak már rég nem az állam ellenségei vagy konkurensei. Az állam és egyház közti kapcsolat modern jogállami keretek között valójában két, egymással párhuzamos jogi berendezkedés párbeszédének tekinthető. A viszony két pólusa pedig fontos közösségi kérdésekben – így a környezeti büntetőjog terén is – egymáshoz közelít.